

Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeniler ve Ermeni Lobisi

Şenol Kantarcı*

Ermeni sorunu üzerine yazılmış kaynak niteliğindeki kitaplarda, Rusya başta olmak üzere Fransa ve İngiltere gibi devletlerin faaliyetleri ile konunun ortaya çıktığı gösterilmiştir. Ne var ki, konunun boyutlanmasında ve derinleşmesinde, hatta uluslararası platforma taşınmasında baş aktörün ABD olduğu söylenebilir.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra ABD, gerek elde edilen bağımsızlığın korunması gerekse ülkenin sahip olduğu zenginliklerin Avrupa'ya sömürge olmaması amacıyla 1823'de "Amerika Amerikalılarından" temel ilkesiyle saptanmış olan Monroe Doktrini'ni benimsemiştir. ABD'nin 1823 yılında uygulama sahasına koyduğu Monroe Doktrini, bir anlamda kendi içine kapanmayı, yani ABD'nin eski dünyanın politikasına uzak durmasını öngörmekteydi. İşte bu beklenti içerisinde ABD, bir taraftan kendisini Avrupa'nın kendi toprakları üzerinde beslediği emellerden koruma gayesiyle Avrupa'dan uzak tutarken, diğer taraftan da Avrupa devletlerinin girişmiş oldukları hızlı sömürgeciliği görmezlikten gelmeme gibi bir ikilem içerisinde girmiştir.

Çok uluslu bir yapı olan Birleşik Devletlerde, halkı bir arada tutacak unsur olarak "Hıristiyanlık" olgusu düşünülmüştür. Ancak, Hıristiyanlık içerisindeki farklı mezhepler ve bu mezhepler arasında çıkan anlaşmazlıkların daha önce Avrupa'da çatışmalara dönüştüğü unutulmamıştır. Eğer Birleşik Devletler de böylesi bir kaosu içerisine düşecek olursa, zengin kaynaklara sahip ve gelecek vaat eden devletin gelişme hızı kesilmiş olacaktı. Avrupa'da yaşanan olayların ABD'de cereyan etmesini engellemek için, Hıristiyanlık mezhepleri arasında muhafazakâr bir yapıdan uzak olduğu söylenen Protestanlık mezhebi, örtülü bir şekilde popülerize edilerek desteklenmiş ve ülkedeki birlik-bütünlük bu yolla sağlanmıştır. Bütünlüğün böylesi bir yolla sağlanmasına, laik Amerikan Anayasası engel olduğu için halkın uluslaştırılması Protestan Kilisesi aracılığıyla gerçekleştirilmiş ve 19. yüzyılın başında Amerika'nın himayesinde "büyük uyanış" olarak isimlendirilen Protestanlığın ön plana çıkması sağlanmıştır. Aynı paralelde Protestan misyonerliğinin doğuşu, ABD'nin kıta dışına yayılmasındaki en önemli unsur olarak ortaya çıkmıştır. Dünyanın sömürgeci devletlerce paylaşılmasına kayıtsız kalmanın getireceği zararın bilinci ile devlet politikası olarak belirlenmiş olan Monroe Doktrini'ni çiğnememek gibi iki esaslı çıkar çarpışınca, her ikisine de uyumlu olan yöntemin, misyonerlerden yararlanmak olduğu görüşü ortaya çıkmıştır.

ABD'nin Ermenilere olan ilgisi ilk olarak kendi iktisadî çıkarları ile bağlantılı olarak gelişmiştir. Anadolu ve Orta Doğu topraklarının kaynak zenginliği ve açık pazar niteliği, 1780'lerden itibaren Birleşik Devletleri cezpetmiştir. ABD'nin Avrupa siyasî olaylarına uzak kalma politikası belirlendikten sonra büyük çıkar beklentileri ile Osmanlı topraklarına göz dikmesi hatta bu topraklar üzerinde çeşitli spekülasyonlara girişmesi, kendi ilkesi olan

(*) Doç. Dr., Karıkkale Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

(**) Bu makale Şenol Kantarcı'nın "Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeniler ve Ermeni Lobisi" adlı kitabından aktarılmıştır.

Monroe Doktrini'ni çiğnemek olacaktı. Bu durum, Avrupa'nın da dikkatini çekebilir ve kendi içişlerine karışmasına yol açabilirdi. Üstelik laik bir devlet olduğunu ilan etmiş olduğu için bu işin daha profesyonelce yapılması gerekiyordu. Bu düşüncelerle ABD, Protestan misyonerliğinin cemaat görünümüyle Orta Doğu'daki beklentilerini sağlama yoluna gitmiştir. Amacına ulaşmada çıkış yolu bulduktan sonra Amerika, misyonerlerini dünyanın bakir ve verimli bölgelerinde nüfuz alanları edinmek ve politik emellerini gerçekleştirebilmek için kullanmaya başlamıştır. Böylece istediği propagandayı onlar aracılığıyla yaptırabilmiş ve saptamış olduğu siyaseti uygulayabilmiştir. Geniş coğrafi bölgelere dağılmış Amerikan misyonerlerinin yoğun oldukları bölgelerde konsolosluk açılması gereğinin ortaya çıkmış olması da planın gerçekleştirilme safhasındaki önemli bir gelişme olmuştur. ABD, misyonerlerin kurmuş olduğu misyoner istasyonlarının Amerikan sermayesiyle kurulduğunu ileri sürerek, konsolosluklar aracılığıyla, hem Amerikan yatırımlarının koruyuculuğunu yapmış hem de devlet olarak karışmaması gereken konulara ve yerlere müdahale etme hakkını kendisinde görme imkanına sahip olmuştur.

ABD, misyonerleriyle girdiği Osmanlı ülkesindeki varlığını, önceleri İngiliz Büyükelçiliklerinin vasıtasıyla daha sonra 1830'da Osmanlı Devletiyle yapmış olduğu antlaşmayla, ticari faaliyetleriyle resmileştirmiştir. Birleşik Devletler, 7 Mayıs 1830 Antlaşmasıyla aldığı "*the most favored nation*" (en çok kayırılan ülke) statüsü ile Osmanlı Devleti'nden kapitülasyon haklarını da elde etmiştir.

ABD'nin Osmanlı Devleti ile yapmış olduğu 1830 Antlaşması ve iki ülkenin ticarî anlamdaki yakınlığı, daha çok ABD'nin işine yaramıştır. Çeşitli olanakları sağlayan Osmanlı coğrafyasındaki verimli topraklar, Amerikan çıkarları bakımından ön planda tutulmuştur.

Washington ile İstanbul arasında yapılan 7 Mayıs 1830 Antlaşması'ndaki maddeler-

den biri, Osmanlı Devleti için ilerleyen yıllarda önemli bir sorunun kaynağını oluşturmuştur. Antlaşmanın üçüncü maddesi ile Amerikan tüccarları Osmanlı Devleti topraklarında simsarlar kullanma hakkına sahip olmuş ve bu simsarların herhangi bir milletten olması koşulu ile de ABD tarafından Osmanlı Ermenileri için içerisine dahil edilmiştir. Kendi ticari planları doğrultusunda ABD, Anadolu'nun kıyı kesimlerinde Rumlardan faydalanma yoluna giderken, iç kesimlerinde de Ermeni kitesinden faydalanmıştır. Bunun tabii sonucu olarak da, Anadolu'da zengin bir Ermeni burjuvazisi ortaya çıkmıştır. Bu burjuva grubuna, yine Amerikalı misyonerlerin etkin çalışmalarının ortaya çıkardığı eğitilmiş bir Ermeni kitlesi eklenince, bu yapılanma artık hasta adam olarak XIX. yüzyılda çeşitli siyasî bunalımlar yaşayan Osmanlı İmparatorluğu için önemli sorunları da beraberinde getirmiştir.

Amerikalılar, American Board of Commissioners for Foreign Mission (ABCFM) adlı örgütleriyle yapmış oldukları çalışmalar neticesinde, 1908'lere gelindiğinde 20 istasyon ve bu istasyonlara bağlı 269 dış istasyon şubesi, 130 kilise açmış bulunuyorlardı. Sadece 1893 yılına kadar Osmanlı Devleti'nde 3 milyon İncil ve yaklaşık 4 milyon da değişik dini kitaplar dağıtmış olmaları Protestan misyonerliğinin Osmanlı topraklarındaki faaliyetlerinin yoğunluğunu göstermektedir.

Osmanlı Devleti içerisindeki Ermeniler, XIX. yüzyılda, Amerikalı tüccarlar ve misyonerler vasıtasıyla pey der pey ABD'ye göç etmeye başlamıştır. ABD'ye göç eden Ermeniler, daha sonra tıpkı 1829 yılında Yunanlıların yaptığı ve/veya 1878 yılında Bulgarların yaptığı gibi bağımsızlık ya da Bulgaristan örneğinde olduğu gibi çöken İmparatorluktan muhtariyet istemlerinde bulunmuşlardır. ABD'ye yerleşmiş olan Ermeniler, istemleri doğrultusunda Anadolu içerisindeki Ermenileri teşkilatlandırmaya ve hatta onları isyan eylemlerine yönlendirmeye başlamış ve Osmanlı Devletine yönelik karalama kampanyalarına girişmişlerdir.

ABD'ye 1914'e kadar devam eden Ermeni göçleri, bu ülkede hatırı sayılır bir Ermeni nüfusunu ve bu Ermenilerin önemli bir dini ihtiyacı olarak da 1914'e kadar inşa etmiş oldukları onlarca Ermeni kilisesini ortaya çıkarmıştır.

Bu gün ABD'de lobi faaliyeti yürüten, önemli iş kollarında çalışan hatta büyük sermaye sahibi olan ve eğitilmiş bir Ermeni varlığına karşılık, ABD'ye ilk göç eden Ermeniler oldukça büyük sıkıntılar çekmişlerdir.

1920'li yıllarda ABD'de Ermeniler Amerikalılar tarafından dışlanmış, hatta *Siyah* (Zenci) olarak adlandırılmışlardır. Örneğin, Fresno'daki okullarda okuyan Ermeni çocuklarına Amerikalılar tarafından çeşitli hakaretler, saldırılar ve tecavüzler gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda özellikle bazı şehirlerde Amerikalılarca dışlanan Ermeniler, demiryollarının ötesinde varoşlarda yoksul bir tabaka olarak yaşamaya zorlanmıştır.

Yeni Dünya'da California, New York, Chicago, Massachusetts gibi eyaletlere yerleşen Ermeniler, kısa süre içerisinde ABD'de çeşitli iş alanlarında çalışmaya başlamışlardır. Halı ticareti, makinistlik, bakır işçiliği, mücevher işlemeciliği gibi iş kollarını tutan Ermeniler, bunlardan başka, işçi olarak ayakta fabrikalarında, tekstil fabrikalarında ve hızla büyüyen otomobil fabrikalarında çalışmaya başlamışlardır. Bir taraftan da Anadolu'da bulunan Ermenilere 1894 ile 1914 tarihleri arasında para göndermişlerdir.

1930'larda ABD Başkanı Roosevelt yönetimiyle Amerikan ekonomisinin gittikçe rahatladığı bir dönemin gelmesi, buna paralel olarak ülke çapında işçiye olan ihtiyaç, Ermeni göçmenlere karşı Amerikalılar tarafından uygulanan düşmanca tavrın hafiflemesine yol açmıştır.

Ermeniler, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında, 1930'larda çok daha iyi bir duruma gelmişlerdir. Birçok Ermeni ailesi sosyal statü olarak fabrika ya da tarım işçiliğinden mesleki uzmanlık alanlarına geçmeye

hatta kendi iş yerlerini kurmaya başlamıştır. Artık yeni nesil İngilizce konuşan, kolej eğitimi almış kişilerden oluşmaktaydı, öyle ki bu kuşak Amerikan Ermeni toplumu içerisinde seslerini yükseltmeye başlamıştır. XVIII. yüzyılın son çeyreğinde kurulmuş olan Ermeni siyasi partileri yeni şubeleriyle New York, Boston ve California gibi şehirlerde daha aktif bir şekilde çalışmaya başlamıştır. Diğer taraftan hem Ermenice hem de İngilizce olarak düzenli bir şekilde gazeteler ve magazinler çıkartılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'na nazaran İkinci Dünya Savaşı'nda, Ermenilerin ABD'ye ve ABD ordusunda verdikleri hizmet, daha büyük çaplı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerikan ordusunda çeşitli branşlarda yaklaşık olarak 20 bin Ermeni, asker olarak görev yapmıştır.

ABD'ye ilk göçlerinden itibaren burada örgütlenmeye başlayan Ermeniler, 2000'li yıllara gelindiğinde gerek ABD'deki Ermeni toplumuna, gerekse Ermenistan ve dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış olan Ermenilerle irtibatı sağlayan, onlara destek vermeye çalışan birçok örgüt kurmuşlardır. Ermeni-Ermenistan konularına yönelik çalışmalar yürüten bu örgütlerin en önemli çalışmaları hatta kuruluş ve yaşama-ayakta durma ögesi durumuna gelen temaları Türkiye'ye yönelik düşmanca faaliyetleri olmuştur.

ABD, Avrupa Devletleri, Rusya gibi birtakım devletler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanılan Ermeniler, XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti'ne yönelik ağır karalama kampanyalarının içerisine girmişlerdir. Bu çalışmalarını, özellikle Ermeni sorununun uluslararası boyut kazandığı/kazandırıldığı ülkede, ABD'de yürütmüşlerdir. Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik faaliyetlerini, Ermeni tasarıları olarak yüzyılı aşkın bir zaman diliminden beri sürdürmüşlerdir.

3 Aralık 1894 yılında başlayan ABD Kongresi'ndeki Ermeni tasarıları ve/veya Er-

meni sorunu görüşmeleri çeşitli zaman aralıklarında dünyadaki çeşitli siyasî gelişmelerdeki seyirler sebebiyle zaman zaman sekteye uğramış veya uykuya yatırılmış olsa da konu, 1984 yılından itibaren düzenli olarak ABD Kongresi'nde yeniden işlenmeye başlamıştır.

İlk olarak 1894 yılında ABD Kongresi'ne taşınan mesele, 3 Aralık 1894 tarihli bir kararla Osmanlı Devleti'nin haksız yere suçlanmasına ve kınanmasına sebep olmuştur. Daha sonra Ocak 1896'da yine ABD Kongresi'nde her iki meclisin de gündemine getirilmiş ve Osmanlı Devleti aleyhine bir karar kabul edilmiştir.

1909 yılında Adana olayları sırasında ABD Hükümeti, Osmanlı Devleti'ne Ermeni sorunu ile ilgili olarak gözdağı verme amacıyla iki savaş gemisini Osmanlı kara sularına göndermiştir. Bu olaydan 7 yıl sonra ABD Kongresi'ne taşınan 9 Şubat 1916 kararı, daha sonra 11 Mayıs 1920 kararı olarak Kongre'den çıkmıştır. Bundan sonra Kongre'ye yönelik Ermeni propagandasının 55 yıllık suskunluk dönemini takiben 9 Nisan 1975'te konu tekrar Temsilciler Meclisi'ne getirilmiştir. 1975 yılında Temsilciler Meclisi'nde kabul edilen Ermeni Tasarısına tepki olarak (Türk-Yunan anlaşmazlığında ortaya çıkan Kıbrıs olayıyla bağlantılı olan ambargo gibi diğer nedenlerle de Türkiye tarafından, (karşı hareket olarak) 1975 Temmuz'unda Türkiye'de bulunan Amerikan tesislerinin faaliyetine son verilmiştir. Bu durum ABD'nin Türkiye üzerinden yürüttüğü *comint* ve *elint* istihbaratını durdurmuş, ayrıca İncirlik Üssü'ndeki faaliyetlere kısıtlama getirmiştir. Türkiye ile ABD'nin, uygulanan silah ambargosu yüzünden ilişkileri gergin bir düzeyde olduğu için bu girişim Türkiye'de pek yankı uyandırmamıştır. Zaten bu dönemden sonra da Ermeni örgütlerinin, yöntem değiştirerek farklı bir yola, teröre yöneldikleri gözlemlenmiştir. 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren ise, Ermeni iddialarını içeren bir tasarının Amerikan Kongresi'nden geçmesini sağlamaya çalışmışlardır.

Türkiye'ye karşı fanatik Ermeni grupları tarafından uygulanan 1970'ler ile 1980'lerin Ermeni terörünün yerini, 1980'lerin ortalarından itibaren ABD Kongresi'ne defalarca getirdikleri Ermeni tasarıları almıştır. Bu amaçla, 12 Eylül 1984'te Temsilciler Meclisi'ne (sözde) Ermeni soykırımını, ABD'nin kabul etmesi istenen Ermeni karar tasarısını götürmüşlerdir.

Ermeni lobisi ve destekleyicileri, tasarılarını 1984 yılında yasalaştırmayı başaramayınca bu defa 1985 yılında amaçlarına ulaşmak için Kongre'de oldukça kapsamlı çalışmalara başlamış, bu amaçla sadece 1985'te 4 tasarı sunma hazırlığına girişmişlerdir. Sonuçta diğerleri az sayıda taraftar topladığı için H. R. 192 sayılı tasarı görüşmeleri yapılmış ancak tasarı, 4 Haziran 1985'te reddedilmiştir. Bu tasarıları 1987 yılında 132 sayılı tasarı izlemiş bundan da sonuç çıkmayınca 1990'lı yıllarda Senatör Robert Dole'un 212 sayılı Ermeni Tasarısı gündeme gelmiştir. 1991 yılında değişen dengeler Birinci ABD-İrak Savaşı'nın çıkması ABD'nin stratejik müttefiki olan Türkiye'ye duyduğu ihtiyaç, bu tasarının da Ermeni lobisi için bekleneni vermeyen bir neticeyle sonuçlanmasına neden olmuştur. Bu defa 2000 yılında 398 sayılı tasarı (H. R. 596) olarak, yeni bir Ermeni tasarısı, Kongre'de, Uluslararası İlişkiler Komitesi'nden çıkararak Temsilciler Meclisi'nde görüşülmek istenmişse de ABD Başkanı Clinton'un gündeme getirdiği ciddi ulusal güvenlik kaygıları nedeniyle, tasarı görüşmeye dahi açılmadan geri çekilmiştir.

Bahsi geçen Ermeni tasarıları dışında Ermeni sorunu konusu, 1984 yılından itibaren her yıl düzenli olarak Nisan ayında, 1990'lı yıllardan sonra da yılın çeşitli aylarında ABD Kongresi'nde bazen anma konuşmaları bazen de Ermeni tasarısı olarak kendisini göstermektedir. Anma konuşmaları, Kongre'ye sunulan Ermeni tasarılarından daha farklı bir boyutu içermektedir. Bu konuşmalarda Ermenilere ait iddialar herhangi bir dokümana dayandırılmadan gerçekmiş gibi işlenmektedir.

ABD Kongresi'nde 1984 yılından itibaren hemen her yıl (sözde) Ermeni soykırımını anma temalı yapılan konuşmalarda gerek Temsilciler Meclisi'ndeki gerekse Senato'daki ABD'li parlamenterlerin aynı noktaları gündeme getirdikleri gözlemlenmiştir.

Anma amaçlı olarak yapılan konuşmaların tamamında, 1915-1923 arasında 1,5 milyon Ermeni'nin öldürüldüğü, 500 binden fazlasının da sürgün edildiği, 1915 yılı 24 Nisan'ında 200'ün üzerinde Ermeni dini, politik ve entelektüel liderinin tutuklanarak idam edildiği, Hitler'e atfedilen, "*Bu gün Ermenileri kim hatırlıyor ki...*" sözü, bu dönemde Osmanlı ordusu saflarında 250 bin Ermeni'nin görev yaptığı, Ermenilerin 3 bin yıldır Anadolu'da oldukları, II. Abdülhamit'in 300 bin civarında Ermeni'yi katlettiği, olayların XX. yüzyılın ilk soykırımı olduğu gibi noktalar tekrarlanmıştır. Zaman zaman değişen yeni dengeler ve Ermenistan depremi, Karabağ sorunu gibi olayların konuşmalara kendisini yansıttığı görülmüştür.

Her ne kadar anma konuşması görünümünde olsa da Ermeni lobisinin bu çalışmalarını, konuşmaların Kongre kayıtlarına geçmesi, ABD ve dünya kamuoyu nezdinde Türk imajının yara alması, konunun dünya kamuoyunda pekişmesi gibi sonuçları doğurmasının yanı sıra Karabağ konusunda, Section 907 uygulamasında ve Ermenistan'a ABD yardımının çıkmasında olduğu gibi Ermeni / Ermenistan lehine çevrilmiş bir takım sonuçlara da neden olmuştur.

Genel olarak, ABD Kongresi'ne rutin bir şekilde taşınan Ermeni tasarıları ve yine rutin bir şekilde yılın belirli zamanlarında yürütülen anma konuşmaları, Birleşik Devletler'de Türkiye aleyhine çalışmalar yürüten iki örgütün AAA ve ANCA'nın öncelikli gündemi haline gelmiştir.

Ermeni örgütlerinin ortaya atmış oldukları (sözde) Ermeni soykırımı iddiası Türkiye ile ilişkilerini gerginleştirirken, aynı hizip kendi toplumları içerisinde de yerleş-

miştir. ABD'de Ermeni toplumu içerisindeki hizip, lobi faaliyeti yürüten örgütlerde de kendisini göstermiştir. Bunlar, 1972 yılında ABD'deki Taşnak (ARF) karşıtı ve farklı grupları içerisine alan Ermeni toplumunun oldukça etkili isimleri tarafından kurulan AAA ve önemli Taşnak örgütü olan ARF'nin desteklediği ANCA adlı kuruluş olarak Washington'u farklı yaklaşımlarıyla etkilemeye çalışmışlardır (-maktadırlar). Genel olarak politik konularda hemfikir olmalarına rağmen birbirleriyle rekabet halinde olan AAA ve ANCA'nın farklı amaçlarının, iki grup arasındaki ideolojik bölünmeyi yansıttığı gözlemlenmiştir. ARF irtibatlı ve oldukça radikal bir şekilde faaliyetlerini ve varlığını sürdüren ANCA lobi kuruluşunun rakibi olarak ortaya çıkan AAA'nın, ABD dış politikasına paralel bir politika takip etmek eğiliminde olduğu ve (sözde) soykırımın uluslararası platformda tanınmasını sağlamaya öncelikli verdiği, insan hakları ve Amerikalı Ermeni toplumunun demokrasiye katılımı gibi görevleri üstlendiği ve çalışmalarını bu doğrultuda yürüttüğü görülmüştür.

ABD'de lobi faaliyeti yürüten iki önemli Ermeni kuruluşu, AAA ve ANCA arasında farklılıklar bulunsa da Washington'da tek bir çizgi üzerinde durdukları aynı konuları farklı yöntemlerle işledikleri görülmektedir. Her iki grup da Kongre'de önemli sayılabilecek bir desteğe sahiptir. Kongre'de temsil edilen Cumhuriyetçiler ve Demokratlardan üyelerin bulunduğu AC (Armenian Caucus), yine Kongre'de önemli kilit noktalarda görev yapan parlamenterlerin Ermeni sorununa olan sempatik yaklaşımları da bu iki lobi grubunun işini kolaylaştırmaktadır. Ermeni lobisinin etkinliğini sağlayan diğer önemli faktör ise, ABD'nin zaman zaman stratejik müttefiki olan Türkiye'ye karşı "Ermeni sorunu kartını" kullanma gereği duymasıdır.

Ermeni lobisinin Kongre'de üzerinde çalışmış olduğu ve çalışmaya da devam ettiği temalardan birincisi, (sözde) Ermeni soykırımını Amerikan Senatosu'ndan çıkarmak

ve dolayısıyla ABD'nin resmen bunu kabul etmesini sağlamak; ikincisi, ABD'nin Ermenistan'a insanî yardım programları uygulamasını, teknik yardım ve kalkınma yardımı yapmasını sağlamak; üçüncüsü, Azerbaycan ve Türkiye lehine olabilecek teklif ve girişimleri engellemektir (Section 907 gibi) ve lobi faaliyetlerini yoğunlaştırdıkları son tema da Dağlık Karabağ konusunda Ermenistan lehine politikaların geliştirilmesidir.

Ermeniler gerek Ermenistan'da gerekse dünyanın çeşitli yerlerinde kurmuş oldukları üniversitelerde veya yarı resmi Enstitülerde sözde soykırım iddialarını işlemek işiyle uğraşan, kurumsallaşmış bir yapı oluşturmuşlardır. Bundan bir sektör olarak da söz edilebilir ve özellikle Ermenistan dışındaki Ermeniler için ifade edilirse hem kendileri için hem de Ermenistan için bir rant kapısı durumuna gelmiştir. Bunu anlamak için özellikle ABD Parlamentosu'ndaki Ermeni lobisi taraftarı Temsilciler Meclisi üyelerinin ve Senatörlerinin (sözde) *Ermeni soykırımı* toplantılarındaki konuşmalarını tetkik etmek yeterli olacaktır.

Her şeyden önce bütün bu çalışmaların yürütüldüğü ülke olan ABD'nin (sözde) Ermeni Soykırımı iddiasını kabul etmeyeceğini düşünmek nispeten iyi niyet düşüncesi olarak ortaya çıkar. Zira, çalışmada görüldüğü üzere Fransa'dan, İngiltere'den ayrı olarak ABD'nin Ermeni sorunu konusunda farklı bir konumu bulunmaktadır. Bu hadisenin tohumlarını 1810'lu yıllarda planlı-programlı bir şekilde atan ABD, konuyu 1890'lı yıllardan itibaren Senatosu'na taşımış, bununla kalmayıp, bu mesele için sadece 19. yüzyılda milyonlarca dolar para harcamıştır. Hatta, şu iddia edilebilir ki, bugünkü bilinçli, planlı-programlı Ermeni hareketinin okulu 1810 yılında Boston'da kurulan ABCFM olmuştur.

II. Dünya Savaşı sırasında *Fransa* savaş durumunu ileri sürerek 1939-1940 yıllarında, Almanca konuşan Fransız vatandaşı Alsazları Fransa'nın güneybatısına, özellikle Dodog-

na'ya nakletmişlerdir. II. Dünya Savaşı'nda Pearl Harbour olayında, *ABD* Japon kökenli vatandaşlarını, Pasifik Bölgesi'nden alarak, Missisipi Vadisi'ne göç ettirmiştir. Yine aynı dönemde *Avusturya* şu an İsviçre vatandaşı olan İtalyanları sürmüştür. Halbuki, ne Alsazlar ne Japonlar ne de İtalyanlar, vatandaşlıkla bağlı oldukları ülkelere saldırmışlardır. O dönemde Fransa, ABD ve Avusturya'nın yaptığı soykırım olarak değerlendirilmezken, nasıl oluyor da savaş halindeyken kendi vatandaşı olan Ermeniler tarafından saldırıya uğramış Osmanlı'nın yeniden yerleştirme (tehcir) olayının soykırım olarak değerlendirilmesi istenebiliyor?

Ayrıca, olayların nasıl geliştiğine ilişkin olarak Osmanlı Arşivleri'ndeki belgelerin yanı sıra, o sırada Anadolu'da görev yapmakta olan ABD, İngiltere, Rusya ve diğer devletlerin diplomatik ve askeri temsilcilerinin ülkelerindeki ilgili mercilere yolladığı resmi belgelerin de mevcut olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

Elbetteki bir de madalyonun öteki yüzüne bakmak yani olaya ABD perspektifinden yaklaşmak gerekmektedir. Durumu ABD açısından 1985 yılında ki konuşmasında Parlamenter Hubbard şöyle ortaya koymaktadır:

“Sizin ve benim bölgemdeki Amerikalılar, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Amerika'yı asırlar önce Kızılderililere yaptıklarından ötürü ya da esefle belirtiyorum ki Amerikan tarihinde kendi bölgemde ve Amerika'nın diğer birçok bölgesinde zencilerin köle olduğu şeklinde her yıl bir karar çıkarırsa ne düşünür.”

2000 yılı Eylül ayında Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komitesi'nde (sözde) Ermeni soykırımı karar tasarısına ilişkin görüşmelerde söz alan Indiana milletvekili Dan Burton'un *“Temsilciler Meclisi'ne daha önce Afrikalı köle ticaretiyle ilgili tasarı getirdiğimizi hatırlamıyorum. 18 Milyon Afrikalıyı Amerika'ya getiren atalarımızı kınayan bir tasarı yok. Amerika'ya geldiğimizde 7 milyon Kızılderili*

vardı. Şu anda 300 bin Kızıldere'li bulunuyor. Peki bu insanlara ne oldu?" şeklindeki sözleri, ABD'nin konu üzerinde ince eleyip sık dokuyarak kendi geleceğini ilgilendirebilecek konularda daha dikkatli davranması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu gün için ABD'de gerek Kongre'de (Senato ve Temsilciler Meclisi) gerekse Beyaz Saray'da, Ermenilerin (sözde) soykırım iddialarına inanmayan parlamenter veya bürokrat yok gibidir. Birkaç istisna varsa da bu istisnalar durumu değiştirmez. Ancak, her ne kadar soykırım iddialarına inansalar da, konunun bir tasarıya yansıtılmasını ABD'nin çıkarlarına aykırı bulmaktadırlar. Ayrıca Kongre'de, tarihte gerçekleşmiş olan diğer soykırımlara ilişkin karar alınmazken Türkiye'nin tek başına konu edilmesini haksız bulanlar ile 1915-1923 arasında Anadolu Müslümanlarının yaşadıklarının da soykırım olarak adlandırabileceğini düşünenler de az da olsa bulunmaktadır.

Ermeni tasarısı ABD Kongresi'nden ve Beyaz Saray'dan çıksa ne olur? Aslında bu sorunun cevabı oldukça açıktır. Bağlayıcılığı olmayan, Amerikan politikasında geleceğe yönelik hiçbir yaptırım, hatta somut bir yönlendirme gücü taşımayan, hatta ilerideki dönemlerde Kızıldere'li ve köle ticareti gibi konularda kendisini de sıkıntıya sokacak olan iç siyaset esinli bir karar olarak tarihteki yerini alacaktır.

Karar tasarısının ABD Kongresi'nden çıkışını Fransa örneğinde olduğu gibi gerek Erivan yönetimi gerekse Ermeni lobisi kendisi açısından zafer sayacaktır. Böyle bir olasılıkta Ankara-Erivan ilişkileri biraz daha gerginleşmiş olacak ancak, Ankara-Washington ekseninde kalıcı bir sıkıntı yaşanmayacaktır. Eğer Türkiye Ermeni sorunu konusunda geleneksel tutumunu devam ettirirse yukarıdaki olasılık karşısında, konunun yine Türkiye'nin kolektif hafızasının derinliklerinde kaybolması hiç de sürpriz olmayacaktır.

Bugün Fransa'nın (sözde) soykırımı kabul etmesi, yarın diğer Avrupa ülkelerinin

haçlı zihniyetiyle gündemlerine getirecekleri karar tasarısını ABD'nin henüz kabul etmesinin altında, şimdilik bölgedeki çıkarlarının yattığının, unutulmaması gereken bir gerçek olduğu kabul edilmelidir. Planlı bir şekilde Kongresi'nde sürüncemede bırakması da, "bölgede güçlenmesi istenmeyen Türkiye'ye karşı yapılması düşünülen yaptırımlarda kullanılacak bir koz olarak" tutulması olarak değerlendirilmelidir.

Kaynakça

a) Kitaplar

ANDERSON, James E., Public Policymaking, Boston, 1994.

ANTREASSIAN, Jack, Definitions and Deflations: A personal dictionary of terms commonly misconstrued in the Armenian-American community of the 1970s and 1980s, New York, 1984.

ARAX, Mark, *In My Father's Name: A Family, A town, A Murder*, New York, 1996.

ARI, Tayyar, *Amerikada Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika*, İstanbul, 1997.

Armenian Allegations: Myth and Reality, Washington D.C., 1987.

ARPEE, Leon, *A Century of Armenian Protestantism, 1846 - 1946*, Princeton, 1946.

ASHJIAN, Mesrop, *The Armenian Church in America*, New York, 1995.

ATAIMIAN, Sarkis, *The Armenian Community: The Historical Development of a Social and Ideological Conflict*, New York, 1955.

BAGRAMYAN, R. H. ve HALILOV, İ. H., *Hay-Adrbedjanakan Barraran*, Erivan, 1978.

BAKALIAN, Anny, *Armenian-Americans: From Being to Feeling Armenian*, New Jersey, 1993.

BALAKIAN, Peter, *Black Dog of Fate: A Memoir*, New York, 1997.

BARTLETT, Samuel Colcord, *Historical Sketch of the Missions of the American Board in Turkey*, Boston, 1880.

BAYRAMOĞLU, N. Nisa, *Amerika Birleşik Devletleri'nde Lobi Faaliyetleri*, Ankara, 1985.

DAVIES, Malcolm, *Politics of Pressure: The Art of Lobbying*, London, 1985.

- DİNÇER, Müjde Ker, Lobcılık, İzmir, 1998.
- DULLES, Foster Rhea, America's Rise to World Power 1898-1954, New York, 1963.
- ERCAN, Yavuz, Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler, Ankara, 2001.
- ERHAN, Çağrı Beyaz Savaş Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu, Ankara, 1996.
- , Çağrı, Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri, Ankara, 2001.
- EZGÜ, Fuad, Osmanlı İmparatorluğu ile ABD Arasında İktisadi ve Kültürel Münasebetlerin Kuruluşu ve Gelişimi, (Basılmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 1949.
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin, Modernleşme Bağlamında Osmanlı - Amerika İlişkileri, İstanbul, 2002, s. 193.
- FREY, Lou and HAYES, Michael T. (Ed.), Inside the House: Former Members Reveal How Congress Really Works, Maryland, 2001.
- GORDON, Leland James, American Relations With Turkey 1830-1930 An Economic Interpretation, Philadelphia, 1932.
- GRANT, Alan, The American Political Process, Vermont, 1994.
- GÜRÜN, Kamuran, Ermeni Dosyası, Ankara, 1998.
- HARRIS, George S., Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective 1945-1971, Washington D.C., 1972.
- HAYNES, George H., The Senate of the United States, New York, 1960.
- HOVANNISIAN, Richard G, (Ed.)The Armenian Genocide: History, Politics, Ethics, New York, 1992.
- İLTER, Erdal, Ermeni Kilisesi ve Terör, Ankara, 1999.
- , Erdal, Ermeni Propandasının Kaynakları, Ankara, 1994.
- , Erdal, Türkiye'de Sosyalist Ermeniler, İstanbul, 1995.
- İstanbul 1920, (Ed.) Clarence Richard Johnson, M. A., Çev. Sönmez Taner, İstanbul, 1995.
- JAESCHKE, Gotthard, Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri, Çev. Cemal KÖPRÜLÜ, Ankara, 1986.
- JENKINS, Keith, Tarihi Yeniden Düşünmek, Ankara:1997, s. 20.
- KHALILZAD, Zalmay, LESSER, Ian O. and LARRABEE, F. Stephen, The Future of Turkish-Western Relations: Toward A Strategic Plan (Rand: Santa Monica, 2000).
- KOCABAŞOĞLU, Uygur, Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika, İstanbul, 1989.
- KOCAHANOĞLU, Osman Selim, İttihat-Terakki'nin Sorgulanması ve Yargılanması, İstanbul, 1998.
- KODAMAN, Bayram, Türkler-Ermeniler ve Avrupa, Ankara, 1994.
- KURAT, Akdes, Türk - ABD Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800 - 1959), Ankara, 1959.
- KÜÇÜK, Abdurrahman, Ermeni Kilisesi ve Türkler, Ankara, 1997.
- LANG, David Marshall, The Armenians A People in Exile, London, 1981.
- LESSER, Ian O., NATO Looks South: New Challenges and New Strategies in the Mediterranean (Rand: Santa Monica, 2000).
- LINDSAY, James M., Congress and the Politics of U.S. Foreign Policy, London, 1986.
- LOWRY, Helat W., The Story Behind Ambassador Morgenthau's Story, İstanbul, 1990.
- MACK, Charles S., Lobbying and Government Relations, New York, 1989.
- MALCOM, M. Vartan, *The Armenians in America*, Boston, 1919.
- MARAŞLIYAN, Levon, Ermeni Sorunu ve Türk-Amerikan İlişkileri 1919-1923, İstanbul, 2000.
- Martyrdom and Rebirth: Fateful Years in Recent Armenian History, Diocese of the Armenian Church of America, New York, 1965.
- McCARTY, Justin / Carolyn, Turks And Armenians Amanual on the Armenian Questions, Washington D. C., 1989.
- McKAY, David, Politics and Power in the U.S.A., London, 1988.
- MEARS, Eliot Grinnell, Modern Turkey: A Politic - Economic Interpretation, 1908 - 1923 Inclusive, with Selected Chapters by Representative, New York, 1924.
- MIRAK, Robert, *Torn Between Two Lands: Armenians in America, 1890 to World War I.*, Cambridge, 1983.
- MILBRATH, Lester W., The Washington Lobbyists, Westport Connecticut, 1963.
- NALBANDIAN, Louise, The Armenian Revolutionary Movement, London, 1963.
- NOGALES, Rafael De, "Four Years Beneath the Crescent", Translated from the Spanish: Muna Lee, London, 1926.

NORDMANN, Bernard F., *American Missionary Work Among armenians in Turkey, 1830 - 1923*, Illinois, 1929.

OKAY, Aydemir, *Türk-Amerikan İlişkilerinde Ermeni Faktörü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1992.

OLESZEK, Walter J., *Congress and Its Members*, Washington D.C., 1993.

ÖZSOY, Hasan, *Kayseri'de Amerikan Misyoner Faaliyetleri ve Talas Amerikan Koleji* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri, 1995.

PETRACCA, Mark P., *The Politics of Interests : interest groups transformed*, Colorado, 1992.

PHILLIPS, Jenny, *Symbol, Myth and Rhetoric: The Politics of Culture in an Armenian-American Population*, New York, 1989.

PRICE, Clair, *The Rebirth of Turkey*, New York, 1923.

ROBINS, Philip, *Turkey and the Middle East*, London, 1991.

ROCHE, John P., and LEVY, Leonard W., *Parties and Pressure Groups*, New York, 1964.

RUSTOW, Dankwart A., *Turkey-America's Forgotten Ally*, New York, 1989.

SALT, Jeremy, *Imperialism, Evangelism and the Ottoman Armenians 1878-1896*, London, 1993.

SARKISYANZ, Manuel, *A Modern History of Transcaucasian Armenia: Social, Cultural, and Political*, Leiden, Netherlands: E.J. Brill, 1975.

SCOTT, James M., (Ed.) *After the End: Making U.S. Foreign Policy in the Post - Cold War World*, London, 1998.

SIMEON, *Tarihçe Ermeniler 1608-1619*, Çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul, 1999.

SONGAR, Ayhan, *Haşbaş Meselesi ve Türkiye*, İstanbul, 1974.

STEINBERG, Stephen *The Ethnic Myth: Race, Ethnicity, and Class in America*, New York, 1981.

STRONG, William E., *The Story of the American Board*, Massachusetts, 1910.

SÜSLÜ, Azmi, *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, Ankara, 1990.

ŞİMŞİR, Bilal N., *Şehit Diplomatlarımız*, C. I - II., Ankara, 2000.

TAŞKIRAN, Cemalettin, *Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi*, Ankara, 1995.

The Armenians in Massachusetts, Federal Writers Project of the WPA, New York, 1975.

TIBAWI, A. L. *American Interests in Syria 1800-1901*, London, 1966.

TRASK, Roger R., *The United States Response to Turkish Nationalism and Reform, 1914-1939*, Minneapolis, 1971.

Türkiye- ABD İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınlarından, İstanbul, 1994.

URAS, Esat, *Tarihçe Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İstanbul, 1987.

USSHER, Clarence D., *An American Physician in Turkey*, Boston, 1917.

UZGEL, İlhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Baskın Oran (Ed.) *Türk Dış Politikası*, C.II., İstanbul, 2001.

VAHAPOĞLU, M. Hidayet, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar*, Ankara, 1997.

VÉOU, Paul du, *Lé Désastre d' Alexandrette, 1934-1938*, Paris, 1938.

WALKER, Christopher J. (Ed.), *Armenia and Karabagh, the Struggle for Unity*, Londra, 1991.

WALKER, Jack L., *Mobilizing Interest Groups in America: Patrons, Professions, and Social Movements*, Michigan, 1991.

WATERS, Mary C., *Ethnic Options: Chosing Identities in America*, Berkeley, 1990.

b) Makaleler

ADALIAN, Rouben Paul, "The Historical Evolution of the Armenian Diasporas", *Journal of Modern Hellenism*, No. 6, 1989, pp. 81-114.

AKGÜN, Seçil, "Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesinde Rolü" *Atatürk Yolu*, (Mayıs 1988), Sayı:1, Ankara, 1988, s. 1 - 12.

CABBARLI, Hatem, "Rusya'da Ermeni Diasporası: Oluşumu ve Faaliyetleri", *Ermeni Araştırmaları*, (Eylül - Ekim - Kasım 2001), Sayı:3, Ankara, 2001, ss.131 - 152.

DANIEL, Robert L., *The Armenian Question and American Turkish Relations, 1914-1927*, *The Mississippi Valley Historical Review*, (Sept. 1959), pp. 252 - 275.

DASNABEDIAN, Hratch "The ARF Record: The Balance Sheet of Ninety Years", *Armenian Review*, Vol. 34, No. 2-134, June 1981, pp. 123-126.

GOODSELL, F. F., *Christian - Muslim Relations in Central Turkey - Aintab* (Ed.) John E. Merrill, *Konuşma Kaydı*, (1955), pp. 1-75.

GORDON, "The Turkish American Controversy Over Nationality" *American Journal of Futunational Law*, (October 1931) Vol. 25. p. 661.

GÖKA, Erol, "Ermeni Sorunun (Gözden Kaçan) Psikolojik Boyutu" *Ermeni Araştırmaları*, (Mayıs 2001), Yıl: 1, Sa: 1, ss. 128-136.

HAMPARTZUMİAN, Manoog, "The Armenian American Community 1913-23", *Armenian Review*, Vol. 11, No.4, January 1959, pp.32-45.

HARRİS; Walter B., "An Unbiased View of the Armenian Question" *Blackwood's Magazine* (Oct. 1895), ss. 483- 486.

KARPAT, Kemal, "The Ottoman Emigration To America, 1860 - 1914" *International Journal of Middle East Studies*, VII, 17, Cambridge, 1985, s. 184.

KILIÇ, Selami, "Ermeni Propagandaları ve Alman İmparatorluğu'nun Ermeni Politikası Alman Arşiv Belgeleri Açısından 1917 - 1918", *Atatürk Yolu*, (Mayıs 1997), C. 5, Sayı: 19, ss. 265 - 291.

KÖPRÜLÜ, Orhan F., "Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri" *Bellekten*, C. LI, (Ağustos 1987), Sayı: 200. ss. 927-947.

LESSER, Ian O., "Turkey's Strategic Options", *The International Spectator*, c. 34, No.1, (Ocak-Mart 1999), pp. 79-88.

LOWRY, Heath W., "The U.S. Congress and Adolf Hitler on the Armenians" *Political Communication and Persuasion*, Vol:3, Nr.2, pp. 111 140.

LÜTEM, Ömer E., "Olaylar ve Yorumlar" *Ermeni Araştırmaları*, (Ağustos 2001), Sa: 2, Ankara, 2001, ss. 9-29.

LÜTEM, Ömer Engin, "Olaylar ve Yorumlar", *Ermeni Araştırmaları*, (Kasım 2001), Sa: 3, ss. 5-33.

IZIANTS, K., "An Armenian Account of Islam: (Part I)", Trans.: Terenig Poladian, *The Moslem World*, (Jan. 1945), pp. 45-62; K. Iziants, "An Armenian Account of Islam: (Part II)", Trans.: Terenig Poladian, *The Moslem World*, (1945), pp. 138 - 154.

MALKASIAN, Mark, "The Disintegration of The Armenian Cause in The United States, 1918-1927", Int. J. *Middle East Stud.* 16 (1984), ss. 349 - 365.

McCARTHY, Justin, "I. Dünya Savaşı'nda İngiliz Propagandası ve Bryce Raporu" *Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu*, Ankara, 2000, ss. 15 - 28.

McCORMICK, James M., "Interest Groups and the Media in Post - Cold War in the Clinton Ad-

ministration", James M. Scott, (Ed.) *After the End: Making U.S. Foreign Policy in the Post - Cold War World*, Durham and London, 1998.

MIRAK, Robert, "Armenian Emigration to the United States To 1915", *Journal of Armenian Studies*, I, 1, 1975, ss. 5-39.

-----, Robert, "Outside the Homeland: Writing the History of the Armenian Diaspora", in National Association for Armenian Studies and Research (NAASR), *Recent Studies in Modern Armenian History*, Cambridge, MA, 1972, pp. 119-125.

PAMUKCIYAN, Kevork, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Emeni Nüfusu" *Tarih ve Toplum*, (Ekim 1995), Sayı: 142, İstanbul, 1995, ss. 16 - 18.

REICH, Bernard, "The United States and Israel: The Nature of a Special Relationship", David W. Lesch (Ed.), *The Middle East and the United States*, Colorado, 1996.

ŞAFAK, Nurdan, "Osmanlı Devleti'nden ABD'ye Ermeni Göçü" *Türk Dünyası Araştırmaları* (Ermeni Meselesi Özel Sayısı), Sayı: 131, (Nisan 2001), ss. 89 - 98.

ŞİMŞİR, Bilal N., «Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine», *Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu İle İlişkileri Sempozyumu (8-12 Ekim 1984 Erzurum)*, Ankara, 1985, ss. 79-124.

-----, Bilal N., "Amerika'da Ermeni Lobisi ve Lozan Antlaşması Kavgası (1923-1927)" *Ermeni Araştırmaları*, (Eylül - Ekim - Kasım 2001), Sayı: 3, Ankara, 2001, ss. 33 - 66.

TAKOOSHIAN, Harold "Armenian Immigration to the United States from the Middle East", *Journal of Armenian Studies*, Special Issue on Identity and assimilation: The Armenian Experience in America, Vol. 3, Nos. 1-2, 1986-87, pp.133-155

TASHJIAN, James "The Armenians and the American Bicentennial History of the Armenian Community of Massachusetts", *Armenian Review*, Autumn, 1975, pp. 227-264.

TOLOLYAN, Khachig, "The Role of the Armenian Apostolic Church in the Diaspora", *Armenian Review*, Vol. 41, No. 1/161, Spring, 1988, pp. 55-68.

TROSHINE, Yvan, "A Bystander's Notes of a Massacre: The Slaughter of Armenians in Constantinople" *Macmillan's Magazine*, (Jan. 1897), ss. 48-67.